

Félelem az ismeretlentől / A társadalmi halott szellemei

Fear of The Unknown

Kunsthalle, Pozsony

2016. március 17 – július 31.

Ghosts of the Civil Dead

tranzit.sk, Pozsony

2016. március 7 – május 5.

2015-ben a Magyar Képzőművészeti Egyetem Képzőművészet-elmélet mester szakos hallgatói diplomakiállításuk tematikájaként a migrációt választották. A *Beláthatatlan következmények* (Unintended Consequences) című kiállítás saját generációjuk elvándorlásának okaira és következményeire kérdezett rá.¹ A kurátori csoport arra kereste a lehetséges válaszokat, hogy a fiatalok miként tudnak beilleszkedni új, választott világukba, illetve melyek azok az előre nem várt helyzetek, amelyekkel szembe találják magukat.

A kiállításra nem ismert kortárs művekből válogattak: egyetemi (MOME, Színház-és Filmművészeti Egyetem) kurzusokon készült filmekre helyezték a hangsúlyt, erre építve a kiállítás egyik, működőpontú egységét. A hátteret mindehhez a falakon körbefutó, az éppen akkor épülő határ menti kerítéssel kapcsolatos sajtóhírek, az egyre erősödő migráció ellenes kormányzati politikát illusztráló, valamint a világsajtóból válogatott releváns szövegek teremtették meg.

A kurátori munka talán egyik legizgalmasabb része a kiválasztás, a válogatás folyamata, amely ideális esetben feltételezi a vonatkozó tárgyi tudás, az ízlés, a releváns szemléletmódok és a szabad asszociációk egy nehezen definiálható konstellációját. A projektben, ami egyébként a szakdiploma-kiállítás elvárásainak maximálisan eleget tett, nem is feltétlenül a végeredmény volt a lényeges, hanem épp maga ez a folyamat: a dilemmáknak és választásoknak az a sorozata, amelyek a P60-ban bemutatott kiállítás végleges tartalmához és megjelenéséhez vezettek. Pozsonyban 2016 tavaszán két jelentős kortárs művészeti intézményben is a migrációval foglalkozó kiállítás nyílt, míg Magyarországon az említett 2015-ben rendezett diploma-kiállításon, valamint az OFF Biennálén bemutatott *Mérlegállás*² kívül, visszhangtalan maradt a téma kortárs művészeti feldolgozása.³

1 *Beláthatatlan következmények, MA diploma.projekt, Magyar Képzőművészeti Egyetem, Képzőművészet-elmélet Tanszék, 2015, Artpool60, Budapest, 2015. június 5-14. bővebb információ és a kurátorok névsora: <https://kortarsmigracio.wordpress.com/>*

2 *Mérlegállásban. Magánlakás (Simon Katalin és Vásárhelyi Zsolt) 1081 Budapest, Népszínház u. 19. 4. em. 49-es kapucsengő. 2015. április 25 – május 3. A kiállításról bővebben: <http://offbiennale.hu/kategoriak/merlegallasban/>*

3 A diploma-kiállítás kurátorai a Goethe Intézet felkérésére egy kortárs művészeti pályázatot is meghirdettek a témához kapcsolódóan, amely végül azonban meghíúsult. <http://artportal.hu/magazin/kozugy/mit-mondhat-a-muveszet-a-migracio-kerdeserol-budapest>
Bár tavaly a Kiscelli Múzeumban és a Budapest Galériában megrendezett *Képzelt közösségek, magánképzetek / Privát Nacionalizmus Budapest* című kiállítás

A diploma-kiállítástól eltérően más volt a feladata, a tétje, és már csak az intézmény méretei miatt is nagyobb dimenziókban gondolkodott a pozsonyi Kunsthalle-ban megrendezett *Fear of the Unknown* című kiállítás cseh aktivista kurátora, LENKA KUKUROVÁ.⁴ A migrációs jelenséghez való kelet-európai viszonyulás hátterében – írja a kurátor – a menekültek elutasítását célzó kommunikáció húzódik, amit elsősorban a mediatisált képek és a politikai nyilatkozatok határoznak meg. A menekültekre nem mint ismeretlenekre tekintünk, hanem inkább egy adott csoport képviselőivel azonosítjuk őket.

A pozsonyi kiállítás megnyitása szinte egy időben zajlott a szlovákiai parlamenti választással, amely sokkoló eredménnyel zárult: a Szlovák Nemzeti Párt és a szintén nacionalista, szélsőjobboldali Kotleba – Mi Szlovákiánk Néppárt is bekerült a parlamentbe. Ebben a politikai környezetben, ahol a migráció kérdését folyamatosan napirenden tartják a pártok, támogatókat remélve akár az idegengyűlölet szításával is, különösen fontos kérdés, hogy miként viszonyul mindehhez egy államilag fenntartott kortárs művészeti intézmény. A politikai érdekek és befolyásolás következtében egyre gyengülő intézményi autonómia nem hungarikum, a szinte már paranoiássá váló művészeti intézmények pedig mintha egyre szelidebben kardoskodnának a kortárs művészet kritikai potenciáljának nevében.

A pozsonyi Kunsthalle ebben a tekintetben jelest érdemel, még abban az esetben is, ha nem feltétlenül vált előnyére, hogy ennyire aktuális témát dolgoz fel. De lehet, hogy nem is az aktualitás a probléma, hanem inkább a művek kiválasztása és egymás mellé helyezése az oka ennek, vagy egyszerűen csak mindenről a white cube tehet?

A kiállításon egy-két emlékezetes darabot leszámítva, és a mindig sikeres befutóktól (ARTUR ŽMIJEWSKI, DAN PERJOVSCHI) eltekintve, inkább a közhelyes és felszínes művek kerültek túlsúlyba, amelyekre még Kukurová azon – kissé megengedő – kijelentése sem jelenthet mentséget, hogy „A művészet egy olyan terep, amelyben szimbolikusán lehet alapvető társadalmi témákat felvetni, anélkül, hogy pusztán fekete-fehérben gondolkodnánk. A művészek nem menekültügyi szakértők, a személyes érzéseiket és véleményüket fogalmazzák meg...”⁵

KATEŘINA ŠEDÁ installációjának, amely a kiállítás hívóképe is, egy könnyen beazonosítható szimbólum, egy paplanból varrt narancssárga mentőmellény az alapeleme. Bár egy közérthető objektumról van szó, a rengeteg gyerekpólyává alakított narancssárga mellény pódiumra helyezése sem tudja felülírni a primer asszociációkat, és ez azt eredményezi, hogy csak a témához kapcsolódó sztereotípiákat erősíti.

Valószínűleg teljesen másképp működik LUKÁŠ HOUDEK, *Hope Tour* című multimédia installációja egy köztéren, mint egy neutrálisnak tűnő kiállítóterben: 2016-os „utazó projektjében” egy menekültekkel túlszűfolt konténeres utazást szimulál, a látogatóknak korlátozott ki- és bejárást biztosítva.

JANKA DUCHOŇOVÁ 2013-ban készítette a kiállításon szereplő diplomamunkáját. A konyha ékes díszeként is remekül mutató porcelántányér-sorozathoz (*Az Új Gyarmatok ajándéktárgyai*, 2013, installáció) Samuel P. Huntington: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása* című, 1993-ban megjelent szövegét (majd 1996-ban megjelent könyvét⁶) nevezi meg referenciaként a művész. Huntington cikkében egy lehetséges jövőképet prognosztizál: a hidegháború végével olyan drámai változások következnek majd be a kultúrák identitását meghatározó tényezőkben, hogy bizonyos kulturális törésvonalak alakítják majd át a világot. Duchoňová a kulturális identitások keveredését azok jelképeinek és vélt vagy valós attribútumainak asszimilációjával érzékelteti, a keresztény és iszlám kultúrák egymás mellett éléséből vett „zsánerejelenetekkel”.

A kiállítás hivatalos pandantja a *The Ghosts of the Civil Dead / Picturing the Society of Exclusion* (A társadalmi halott szelleme / A kirekesztés társadalmának ábrázolása),⁷ amely a másik kiállítással közel azonos időben nyílt a pozsonyi tran-

nem elsősorban a migrációval foglalkozott, láthattunk a témához kapcsolódó munkákat is (pl. Adrian Paci: *Az ideiglenes állandóság központja* című 2007-ben készült videója). http://budapestgaleria.hu/_/2015-kiallitasok/privatnacionalizmus-budapest/

4 Kiállító művészek: Radovan Čerevka (SK), Pavlína Fichta Čierna (SK), Janka Duchoňová (SK), Alena Foustková (CZ), Mandy Gehrt (DE), Oto Hudec (SK), Lukáš Houdek (CZ), Mario Chromý (SK), Daniela Krajčová (SK), Kristián Németh (SK), Nová večnosť (CZ), Dan Perjovschi (RO), Tomáš Ráfa (SK), Oliver Ressler (AT), Birgit Rüberg (DE), Kateřina Šedá (CZ), TOY_BOX (CZ), Ján Triaška a Olja Triaška (SK), Eliška Vrbová (CZ), Anna Witt (AT), Tobias Zielony (DE), Artur Żmijewski (PL) <http://www.kunsthallebratislava.sk/en/event/fear-unknown>

5 Idézet a kiállításra készített plakáton olvasható kurátori szövegből.

6 Samuel P. Huntington: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*, ford.: Gázsiy Milla, Geccsényi Györgyi, Puszta Dóra, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2015

7 Kiállító művészek: Pierre Bourdieu, Robert Gabris, Mulugeta Gebrekidan, Christine Meisner, Juri Schaden, Emma Wolukau-Wanambwa <http://sk.tranzit.org/en/exhibition/0/2016-03-11/ghosts-of-the-civil-dead>

DAN PERJOVSCHI
For the Moment Series, 2015, rajz, print | kiállításenteriór: Fear of The Unknown, 2016, Kunsthalle, Pozsony
© Fotó: Páldi Livia

JANKA DUCHOŇOVÁ
Souvenirs of the New Colonies series, 2013
A Weiss Collection illetve Martin Frankovič gyűjteményének tulajdona.
© Fotó: Páldi Livia

zit.sk-ban.⁸ Ez a Kunsthalle arányaihoz képest „kamara-kiállítás”, nem a konkrét aktualitásokra, hanem inkább a gazdasági és társadalmi átalakulásokhoz kapcsolódó dekolonizációs folyamatok jelenkori áthallásaira fókuszált. Mindehhez a kirekesztés mechanizmusainak modern kori intézményi és instrumentális formáit vette alapul. Így kerül egy kiállításba a börtön és az épülő ultramodern menekülttábor, amelynek kivitelezője egy vendégmunkásokat foglalkoztató osztrák cég (JURI SHADEN videója), az Afrikából az Egyesült Államok déli területére szállított rabszolgák vonulási és egyben menekülési útvonala (CHRISTINE MEISNER grafikái), vagy az egykori francia algériai gyarmatok táborai. A kiállítás címe egy 1988-ban készült filmre⁹ utal, amelynek NICK CAVE volt az egyik forgatókönyv írója (JOHN HILLCOAT mellett) és egy közép-ausztráliai sivatagban működő szuperbiztos börtönben játszódik. A fogvatartottak társadalmi halottak (civiliter mortuus, civil dead), akik kizárólag biológiai értelemben számítanak élőnek, viszont minden más – állampolgári: jogi, társadalmi, szociális – tekintetben tulajdonképpen már nem. A börtön tehát nemcsak a fizikai értelemben vett kirekesztés szimbóluma, amely adekvát párhuzamot mutat a (menekült)táborokkal, és az ezeket körülvevő falakkal, kerítésekkel, hanem a külvilágtól elzárt falak közé szorult emberek társadalmi státuszai között is kapcsolatot feltételez.

A tranzit.sk-ban megrendezett kiállítás kurátora CHRISTIAN KRANAGNA művészettörténész, a bécsi Képzőművészeti Egyetem Posztkoloniális Tanulmányok programjának oktatója, már évek óta foglalkozik a migráció összetett jelenségével.¹⁰ A téma kapcsán többek között PIERRE BOURDIEUVEL is, akinek fotói ennek a kiállításnak a kiindulópontjává szolgáltak. Bourdieu az 1950-es évek végén tért vissza – önkéntesnek nem mondható – katonai szolgálatának helyszínére, Algériába, ahol a helyi lakosokat (közel 2 millió embert) a lakóhelyük elhagyására kényszerítették: táborokba költöztették, felügyelet alá vonták őket. Bourdieu az emberek viselkedési mintázataiban nyomon követhető változásokat vizsgálta és

8 <http://www.kunsthallebratislava.sk/en/event/refugee-crisis-colonialism-and-society-exclusion>

9 Bár a film *Halott polgárok szelleme* címmel ismert Magyarországon, a társadalmi halott kifejezés jobban árnyalja annak jelentését, így ezt használtam a szövegben.

10 Korábbi a témához kapcsolódó projektei, kiállításai: *Living Across: Spaces of Migration*, Academy of Fine Arts Vienna, 2010; *Planetary Consciousness*, Kunstraum of Leuphana University Luneburg, 2008; *Migration: Globalisation of Cultural Space and Time*, Max Mueller Bhavan, New Delhi, 2003 (Amit Mukhopadhyay-val); *Routes: Imaging travel and migration*, Grazer Kunstverein 2002.

kiterjedt terepmunkája során több ezer fotót is készített, amelyekből hozzávetőlegesen 600 maradt meg. A vizuális dokumentumok sokáig ládákból porosodtak, és csak 2001-ben ismerte meg azokat a nagyközönség.¹¹ Kravagna a helyi lakosok számára felépített egyházakat dokumentáló képeket válogatta ki a kiállításra és egy tábori alaprajz kíséretében állította ki azokat.

Sem a dekolonizációs folyamatok, sem a hidegháború vége nem jelentette feltétlenül a határ-falak felszámolását, pusztán az ideológiai-politikai és gazdasági demarkációs vonalak helyeződtek át. A fizikai elhatárolás / elhatárolódás jelenkori megnyilvánulásai egyrészt az etnikai kisebbség szegregációjában, másrészt a globális kereskedelem olcsó munkaerő-piaci bekebelezésében mutatkoznak meg, amelyek szünni nem akaró társadalmi egyenlőtlenségek és a kirekesztettség újabb és újabb megnyilvánulásait generálják. Ha innen közelítjük meg a migrációt, akkor egy Közép-Kelet Európa számára sem teljesen idegen kapcsolódási pontot találunk.

A szegregáció konkrét fizikai példáihoz sem kell nagyon messzire mennünk: roma közösségeket betonfalakkal kerítenek el több szlovákiai (Osztrópatak, Gálszécs) és cseh városban (Ústí nad Labem) is.

A tranzit.sk-ban látható ROBERT GABRIS roma származású szlovák művész rézmetszet-sorozata, amelyhez börtöntársait tetováló apjának saját testrajzait vette alapul. A különböző testrészekre rajzolt ornamentika, a kalligrafikus betűk olyan testbe vált jelek, amelyek egyaránt szolgálják az emlékezést a kinti világra és a kommunikációt a bentivel.

Kravagna aktualizálta a migráció jelenségét és olyan elméleti kontextusba helyezte azt (az elzárás, elkerítés különböző módzatai), amely a gyarmatosítás biopolitikai viszonyainak ismétlődését és ismétlődését hangsúlyozza. A kétpólusosság (mi-ők, kint-bent) helyett egy multipoláris összefüggésrendszert vázol fel, ahol a kirekesztett pozíciója is árnyaltabbá válik. Foucault szerint a mentális problémákkal küzdők elkülönítése (the great confinement) már csak a következménye a (civilizált, egészséges, fehér) közösségből történő kizárásnak. Ezek az elzárt helyek nem mindig a gyógyítást, sokkal inkább a felügye-

¹¹ Bourdieu fotóarchivumáról bővebben: <http://camera-austria.at/photoarchive-pierre-bourdieu/?lang=en>

EMMA WOLUKAU-WANAMBWA

Tricky Assignments: Representing the Colonial Prison, 2013, installáció, részlet,

Ghosts of the Civil Dead, tranzit.sk, Pozsony, 2016

© Fotó: Andrea Kalinová

